

Hz. Ömer Zamanında Müslümanların Kudüs'ü Fethi

Fatih ORTA*

fatihortaa@gmail.com.tr

Öz

Geçmiş tarih öncesi dönemlere kadar uzanan Filistin bölgesi ve Kudüs, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet için çok önemli bir yerleşim yeridir. Bundan dolayı bu şehrin hakimiyeti için pek çok mücadele yaşanmıştır. Bu mücadelelerden birisi de Halife Hz. Ömer (ra) zamanında Müslümanların burayı ele geçirmesidir. Fetihler ve kurumsallaşma çabaları ile dikkat çeken Hz. Ömer'in zamanında, 638 yılında, diplomatik yollarla Müslümanlar bu şehrin hakimi olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Hz. Ömer, Diplomasi, İslamiyet, 638.

The Conquest of Jarusalem in The Era Of Hz. Omar

Abstract

Jarusalem is one of the most important geographies of the world as the birth place of Islam, Christianity and Judaism. Especially because of this Jarusalem has been one of the most major conflict topics on the sovereignty of the region. One of these conflicts was in the time of Hz. Omar when the Muslims conquered the city. The Muslims became the solely soverign of the city from that time in which they at the same time institutionalize the Islamic State.

KeyWords: Jarusalem, Hz.Omar, Diplomacy, Islam, 638.

* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
fatihortaa@gmail.com.tr

KUDÜS: COĞRAFI VE TARİHİ ARKA PLAN

Ortadoğu'nun önemli merkezlerinden birini teşkil eden Kudüs¹, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinleri tarafından büyük kıymete haiz görülmüştür. Kudüs'ün jeopolitik önemi yüzyıllardır bu bölgede hâkimiyet mücadelelerinin yaşanmasına neden olmuştur.² Tarihi açıdan pek çok önemli kentin sınırları içinde bulunduğu Filistin, bugünkü Irak, Suriye ve Lübnan topraklarına kadar uzanan, Mezopotamya ve Doğu Akdeniz'i kapsayan bölgeyi temsil eder.³ Filistin'in önde gelen şehirleri arasında Nasıra, Celile, Nablus arasında Kudüs'te yer almaktadır. Lut Gölü'nün bulunduğu çukur alanın batısında ve bu alandan fay diklikleriyle ayrılmış olan Yahudi'ye platosunun dalgalı yüzeyinde kurulan⁴ Kudüs şehrinin tarihi çok eski olup buradaki yerleşim izleri Taş Devri'ne kadar uzanmaktadır.

Kudüs'ün siyasi tarihini göz önüne aldığımızda şöyle bir tablo ile karşılaşırız. Kudüs şehrinin tarih öncesi dönemlerine ait bilgilerimizin çoğu, Eriha bölgesinde yapılan kazılar sonucu Taş Devri avcılarının kabile yaşam tarzını terk ettikleri dönemlere denk gelen M.Ö. 10.000'lere dayanan bir takım yerleşimlerin keşfedilmesi sonucu elde edilmiştir. Kudüs de ilk kez Moriah Dağı'nın güneydoğu yakasında, Silvan köyüne bakan

ve TellOfel olarak bilinen ve birbirine zıt yönde bakan, Zuhur tepeliklerinin üzerine kurulmuştur.⁵ Geç Bronz çağında Filistin'e gelen Hurriler Kudüs'te yeni yapılar inşa etmişlerdir.⁶ Filistin bölgesi nüfusunun şekilleniş süreci ise Sami göçlerini neticesinde başlamıştır. Bu minvalde İbraniler, Kenaniler ve Aramiler'in göçleri dikkate değerdir. Bu göçlerin en mühim sebepleri olarak bölgenin coğrafi konumunu gösterebiliriz. Bilhassa Kenani göçü ülkeye damgasını vurmuş ve bu iz M.Ö. 4.000'de başlayarak ülkeye bozulmadan günümüze kadar gelen özelliklerini kazandırmıştır. Bu yüzden Filistin'e, Suriye ve Lübnan'ın bir bölümü ile birlikte Kenan Ülkesi adı verilmiştir. Bu isim ülkenin ilk isimi olarak kaynaklarda yerini almıştır.⁷

Mısır'dan çıktıktan ve çölde kırk yıl kaldıktan sonra Yeşu önderliğinde Filistin topraklarına giren İsrail oğulları, kendilerine saldıran Kudüs Kralı Adono-tsedek ve müttetiklerini mağlup etmiş olsalar da Yebusilerin hakim olduğu Kudüs'e girmemişlerdir. Hz. Davud(as) bütün İsrail'e kral olunca Kudüs'e karşı harekete geçip Sion Hisarı'nı almış ve buraya Davud'un şehri adını vermiştir.⁸ Keza aynı şekilde Hz. Davud'un (as) oğlu Hz. Süleyman (as) da Kudüs'e karşı özel bir önem atfetmiş, bunun sonucunda da buraya Mescid-i Aksa gibi bir mabet inşa ettirmiştir. Hz. Süleyman'dan (as) sonra krallık Güney ve Kuzey olmak üzere ikiye bölündü.

Bölünmüşlük hali Asurluların saldırısını beraberinde getirdi. Asurlular, Kuzey Krallığı'nı yıkarak Yahudileri sürgün etti. Ardından gelen Babil tehlikesi de Kudüs'ün elden

¹ Kudüs adı üzerine bkz. Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.26, İstanbul, 2002, s.323-324; Muhihtin Çeken, *Roma-Bizans Döneminde Kudüs (IV.-VII. Yüzyıl)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2015, s.2-3

² Kudüs'ün sürekli neden olduğu hâkimiyet mücadelelerini inceleyen çalışma için bkz. Tuğba Tekin, M.Ö. 5000-M.S.1967 Arası Dönemde Kudüs'ün El Değiştirmesi", *Akademik Bakış Dergisi*, S.60, Mart-Nisan 2017, s.324-336.

³ Çeken, *a.g.t.*, s.1.

⁴ Harman, *a.g.md.*, s.323.

⁵ Çeken, *a.g.t.*, s.3-4.

⁶ Harman, *a.g.md.*, s.324.

⁷ Çeken, *a.g.t.*, s.4.

⁸ Harman, *a.g.md.*, s.324-325.

çıkmasına ve Yahudilerin bir esaret daha yaşamalarına neden oldu. Pers hâkimiyeti altında, eski dönemlere nazaran, daha müreffeh bir hayat yaşayan Yahudiler; İskender'e şehri ve Kudüs'ü savaştan teslim etmesinden dolayı olumlu ilişki kurdu.⁹ İskender'in ölümü ile başlayan iktidar kavgası sırasında şehir sürekli el değiştirmiştir. Şehir, M.Ö. 63'te Roma hâkimiyeti altına girdi.¹⁰ Kudüs, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girdi.¹¹ Bizans İmparatoru Büyük Konstantin, Hristiyanlığı serbest bir din haline getirdi. Böylece Kudüs'te Hristiyanlığın yükselişi başladı ve şehir Hristiyanlığın sembollerıyla donatıldı.¹² Bu, Yahudiler için oldukça olumsuz bir durumdu. Bundan dolayı Yahudiler, Bizans-Sasani mücadelesinde Sasanilerin yanında yer alarak onların Kudüs'ü ele geçirmelerinde yardımcı oldular. 614 yılında Sasani orduları Kudüs'e girdiyse de şehirdeki direnişler ve Bizans ordusunun gelişi ile şehir tekrar Bizans'a geçti.

HZ. ÖMER DÖNEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Raşid Halifelerin ikincisi Hz. Ömer (ra), Fil Vakasından on üç yıl kadar sonra, diğer bir rivayete göre ise Büyük (Dördüncü) Ficar Savaşı'ndan dört yıl sonra Mekke'de doğdu. Annesi Mahzum kabilesinden Hantemebint Haşim, babası Hattab tarafından soyu Cahiliye döneminde Kureyş'in yabancılar nezdinde temsil görevine yani sefaret işlerine bakan Adi binKa'b kabilesine ulaşır ve

⁹ Çeken, *a.g.t.*, s.22.

¹⁰ Kudüs'teki Roma hakimiyetinin ayrıntısı için bkz. Çeken, *a.g.t.*, s.28-59.

¹¹ Kudüs'teki Bizans hakimiyetinin ayrıntısı için bkz. Çeken, *a.g.t.*, s.60-86.

¹² Tekin, *a.g.m.*, s.327.

Ka'b binLüey'de Hz. Peygamber'in (sav) ne-sebiyle birleşir.¹³ Müslüman olmadan önceki hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Babasının develerini güttüğü, içkiye ve kadına çok düşkün olduğu, iyi ata bindiği, iyi silah kullandığı ve pehlivan yapılı olduğu belirtilmektedir. Şiire meraklı olduğu, güzel konuştuğu, okuma yazma bildiği, ensab bilgisi öğrendiği, ticaret maksadıyla Suriye, Irak ve Mısır'a gittiği, Kureyş kabilesi adına elçilik görevinde bulunduğu rivayet edilir.¹⁴

Kureyş'in bazı ileri gelenleri gibi put-perestliğe bağlı kalarak önceleri Hz. Peygamber'e (sav) ve İslamiyet'e karşı düşmanlık gösteren, bilhassa kabilesinden Müslüman olanlara işkence yapan Ömer, bi'setin altıncı yılında (616) Müslüman oldu.¹⁵ Hz.Ömer (ra) Müslüman olduktan Hz. Muhammed'in (sav) en yakınındaki isimlerden birisi oldu. Hz. Muhammed'in (sav) Mekke'den Medine'ye hicret etmesinden sonra Hz. Ömer (ra) de aile efradı ile beraber Medine'ye gitti. Katıldığı seriyeler dışında Hz. Muhammed'in (sav) yanından hiç ayrılmadı. Kumandanlığını Hz. Muhammed'in (sav) yaptığı bütün savaşlarda, Hudeybiye Anlaşması, Umret'ül-kaza ve Veda Haccı'nda bulundu.¹⁶ Hz. Ömer (ra), Hz. Muhammed'in (sav) vefatından sonra yaptığı konuşmada Müslümanlardan Kur'an-ı Kerim'e sarılmalarını ve Hz. Ebu Bekir'e (ra) biat etmelerini istedi.¹⁷

¹³ Mustafa Fayda, *Hulefa-yıRaşidin Devri (Dört Halife Dönemi)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2017, s.43.

¹⁴ Mustafa Fayda, "Ömer", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul, 2007, s.44..

¹⁵ Fayda, *a.g.md.*, s.44. Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla ilgili rivayetleri için bkz. Hanefi Palabıyık, "Hz. Ömer'in Müslüman Olması", *EKEV Akademi Dergisi*, S.37, Güz 2008, s.137-148.

¹⁶ Fayda, *a.g.e.*, s.52.

¹⁷ Fayda, *a.g.md.*, 45.

H.z.Ömer (ra), ilk halife Hz. Ebu Bekir (ra) zamanında da önemli vazifeler üstlendi. Hz. Ömer (ra), ona müşavirlik ve kadılık yaptı. Hz.Ebu Bekir (ra) hastalandığı zaman onun yerine imam olarak namaz kıldırdı.¹⁸ Hz.Ebu Bekir (ra) 634 yılının Ağustos ayında hastalanınca sahabelerle hilafet meselesini istişare etti ve Hz.Ömer'i (ra) veliaht bırakmayı kararlaştırarak Hz.Osman'a (ra) bir ahitname yazdırdı. ¹⁹İlk halife Hz. Ebu Bekir'in (ra) cenaze namazı kıldırdıktan sonra Hz. Ömer (ra) ahalinin biatini alarak halife oldu.

H.z.Ömer (ra), halife olması ile birlikte Sasanilere karşı mücadele etmeye karar verdi. Bu dönemde Sasaniler Bizans ile yıllar süren ve neticesiz kalan savaşlar yaparak yıpranmışlardır. Bu da onları, genişleme amacıyla olan, Araplara karşı açık hedef haline getirmişti. Sasani İmparatorluğu, Arap ordularının tehditlerine karşı hiçbir zaman yeterli bir direniş gösterememiştir. Sasanilerle Müslüman-lar arasındaki ilk karşılaşma 634'te Sasanilerin zaferiyle sonuçlanan Köprü Savaşı'nda olmuştur. Arap tehdidi bu-nunla kalmamış, Hz. Muhammed'in(sav) seçilmiş sahabelerinden Halid bin Velid komutasındaki disiplinli Arap ordularıyla birlikte yeniden ortaya çıkmıştır. Hz. Ömer (ra) döneminde Müslüman Arap ordusu 636'da Rüstem Farrokhzad komutasında kendilerinden daha büyük Sasani ordusunu Kadisiye Savaşı'nda mağlup ederek Ktesifon şehrini kuşatmıştır. Çok geçmeden Ktesifon'u ele geçiren Araplar güçlü bir ekonomik kaynağın sahibi olmuş, Sasaniler ise yorgun düşerek bölünmüş, çok güvenilen

¹⁸ Fayda, *a.g.md.*, s.45.

¹⁹ Mustafa Fayda, "Ebu Bekir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul, 1994, s.104.

Azadan (Asatan) isimli atlı birlikleri etkili olamamıştır. 642'deki Nihavend Savaşı ile Sasani mukavemeti tamamıyla kırılmış ve yenilgiye uğratılmıştır.²⁰

Raşid halifelerin ikincisi Hz. Ömer (ra) 644 yılında Medine'de, efendisi Mugirebin Şu'be'den şikâyetçi olan ve haksız bulunan Ebu Lü'lüe en-Nihavendi tarafından sabah namazında bıçaklanarak yaralandı. Halife ölüm döşeginde iken kendisine yerine birini bırakması teklif edilince aşere-i mübeşşereden altı kişilik şuranın toplanarak üç gün içinde aralarından birini halife seçmelerini istedi.²¹ Hz. Ömer (ra), 3 Kasım 644 tarihinde vefat etti.

KUDÜS'ÜN FETHİ'NİN GERÇEKLEŞMESİ VE SONUÇLARI

Bir dinin insanlık üzerinde etkili olabilmesi için yayılması gereklidir. Özellikle cihanşümul bir din olduğunun altı çizilen İslamiyet gibi bir din için bu daha da önemlidir. Bundan dolayı İslamiyet muhtelif yollar ile yayılma amacı gütmüştür. Bunlar davet yolu ile İslam'a çağırma, cihat yolu ile vs. Dört Halife devrinde, özellikle Hz. Ömer (ra) ve Hz. Osman (ra) dönemlerinde, İslamiyet çok iyi bir yayılma ivmesi yakalamıştır. Bidayette sadece Arabistan sınırlı iken bu dönem ve sonrasında Suriye, Irak, Filistin, Kıbrıs, Orta Asya ve daha pek çok bölgede kabul gören bir din haline gelmiştir.

Kudüs ve çevresi gerek Kuran-ı Kerim'de gerekse de hadislerde kendisine çokça atfı yapılan bir şehirdir.²² Bundan dolayı Ku-

²⁰ Yılmaz Karadeniz, *İran Tarihi (1700-1925)*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012, s.37.

²¹ Fayda, *a.g.md.*, s.46.

²²Bkz. Rahim Ay, *Kudüs Şehri Siyasi Tarihi (Başlangıcından M.S. 135'e Kadar) ve Üç Kutsal Dindeki Önemi*,

düs Müslümanlarca kıymet atfedilen ve muhakkak surette İslam hâkimiyetine girmesi gereken bir şehir hüviyeti kazanmıştır. Hz. Ömer (ra) döneminde Kudüs'ün ele geçirilmesini de bu minvalde değerlendirebiliriz.

Hz. Peygamber ile başlayan ve hızla ilerleyen İslam orduları hemen hemen tüm Arap Yarımadası'na yayılmış, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer (ra) ile bu hedef iyice büyütülmüştür. Özellikle Hz. Ebubekir (ra) döneminde başlayan Suriye bölgesinin fethedilmesiyle Kudüs'e giden güzergâhlar açılmıştır.²³ Bu süreçte Ecnadeyn ve Yermük savaşlarının Kudüs'ün fethini kolaylaştıran etmenler olduğunu söyleyebiliriz. Zira bu savaşların akabinde Bizans'ın Suriye, Mısır ve Mezopotamya'daki hâkimiyeti nihayete erdirilerek bölgede İslam hâkimiyeti tesis edilmiştir.

Bölgede Bizans'ın hâkimiyetinin bitmesi ile Filistin bölgesinde bir iktidar boşluğu meydana gelmiş olmasına rağmen Filistin ele geçirilmediği takdirde bölgedeki Bizans tesisinin devam etmesi içten bile değildi. Bunu fark eden Halife Hz.Ömer (ra) ve emirleri bölgenin derhal fethinin gerekli olduğunu kanısına varmışlardır. Filistin bölgesinin alınması kararı kesinleşince Ebu Ubeyde bölge halkına bir mektup göndererek onları diplomatik görüşmeye davet etmiş ve kabul edebilecekleri barış teklifini bildirmiştir. Bu mektupta Ebu Ubeyde, Filistin patriğini İslam'a davet etmiş, kabul etmesi durumunda Müslümanlarla arasında hiçbir farkın kalmayacağını belirtmiş, kendileri ile savaşmaya-

caklarını vurgulamıştır. Bunun kabul edilme-mesi durumunda cizye ödemeleri şartıyla serbest kalacaklarını hatırlatmış ve bunun da reddedilmesi durumunda onların hayatı sevdiği kadar ölümü arzulayan bir ordu ile üzerlerine geleceğini bildirmiş-tir.²⁴

Sonrasında ise Amr bin As ordu kumandanı tayin edilmiştir.²⁵ Amr bin As²⁶, Kudüs'ün fethinden önce Filistin'de Gazze, Sebastiya, Nablus, Lüdd, Yübna, Amvas, Beyt Cibrin, Yafa, Rafah, Kınnesrin gibi şehirleri fethetti.²⁷ Amr bin As (ra), Patrik'e bir mektup daha göndererek şartları tekrarlayarak teslim olmalarını istemiştir. Bunun üzerine Patrik, Bizans'tan yardım talebinde bulunmuştur. Ancak Bizans, Patriğin bu yardım talebine cevap vermemiştir. Başlatılan diplomatik girişimlerden somut bir ilerleme sağlanamayınca Amrbin As şehri muhasara altına almıştır. Muhasaranın devam etmesi üzerine kurtulamayacağını anlayan Patrik Sophronius etrafındakilerle bir toplantı yapmış ve bizzat Hz. Ömer'in (ra) kendilerine gelmesi durumunda barış anlaşması yapabileceklerini bildirmiştir. Bu talep Ebu Ubeyde tarafından halifeye bir mektupla iletilmiştir.²⁸ Hz. Ömer (ra), Ebu Ubeyde'nin daveti üzerine Cabiye'den Kudüs'e gelerek şehri Patrik Sophronios'tan teslim alarak anlaşmayı imzalamıştır. Hz. Ömer'in (ra) Cabiye'de bulunduğu sırada Kudüs'ten gelen bir heyeti kabul edip burada onlarla bir anlaşma yaptığı (Taberi)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Van, 1997, 95-98.

²³ Mustafa Yiğitoğlu, "Hz. Ömer'in Kudüs'ün Fethinden Sonra İzlediği Tapınak Dağı Politikası", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, 2017, s.136.

²⁴ İsrail Balcı, *Hz. Ömer Döneminde Diplomasi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Doktora Tezi, Samsun, 2002, s.304.

²⁵ Yiğitoğlu, *a.g.m.*, s.137.

²⁶ Hz. Ebubekir zamanından beri Filistin bölgesindeki askeri faaliyetlerden sorumluydu.

²⁷ Gül, *a.g.m.*, s.49.

²⁸ Balcı, *a.g.t.*, s.305.

veya Kudüs'e gönderdiği Halidbin Sabit el-Fehmi'nin imzaladığı anlaşmayı daha sonra tasdik ettiği de (Belazuri) rivayet edilmektedir.²⁹ Hz. Ömer (ra), Hristiyanlar ile ahidnameyi imzaladıktan sonra H. 638 yılında Kudüs'e girdi.³⁰

Kudüs eşrafını böyle bir karar almaya iten sebep aman dileyerek teslim olan Suriye şehirlerinin herhangi bir zarar görmemeleri olmuştur. Temelde cizye ve haraç karşılığında mal ve can güvenliğini, din ve ibadet hürriyetini öngören bu anlaşmanın³¹ maddeleri ise şöyledir:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla! Allah'ın kulu, mü'minlerin emiri Ömer tarafından İliya³²halkına verilen emandır: Halife bu emanı, onların canları, malları, kiliseleri, haçları, hastaları, sağlamları ve diğer dindaşları içermiştir. Buna göre;

1. Kiliselerde oturulmayacaktır; bu kiliseler ve müştemilatı ile onların haçları ve malları yıkılmayacak ve azaltılmayacaktır.

2. Dinlerinden dolayı rahatsız edilmeyecekler ve onlardan birisi zarar görmeyecektir.

3. İliya'da, onlarla birlikte, herhangi bir Yahudi oturmayacaktır.³³

²⁹Casim Avcı, "Kudüs/Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar", TDV İslam Ansiklopedisi, C.26, İstanbul, 2002, s.327.

³⁰ Gül, a.g.m., s.49.

³¹ Avcı, a.g.md., s.327.

³² Kudüs.

³³ Gül, Bey'ül-mal'dan fakir bir dilenci Yahudi'ye yardım yapılmasını isteyen bir Halife'nin onları Kudüs'ten çıkaracak bir maddeyi anlaşmaya koymasını mantıklı bulmamaktadır. Bkz. Gül, a.g.m., s.52. Yiğitoğlu ise Kudüs'e verilen emannamenin benzerinin İskenderiye gibi şehirlere de verildiğini, ancak bunlarda Yahudilerin şehirden çıkarılmalarına dair emareler olmadığını ifade etmektedir. Yiğitoğlu, a.g.m., s. 138.

4. İliya halkı, diğer şehirlerin halkı gibi, cizye verecektir.

5. Onlar İliya'dan Rumlar ile hırsızları çıkaracaklardır.

6. Bunlardan İliya'yı terk eden birisi, kendisi ve malından ta gideceği yere kadar emin olacak; İliya'da kalacaklar ise diğer halk gibi cizye ödeyecektir.

7. Bizanslılarla birlikte İliya'yı terk etmek isteyen halkın da canları, malları, kilise ve haçları korunacaktır; onlar istedikleri yere ulaşmaya kadar bu koruma devam edecektir.

8. Yeryüzü halkından herhangi birisi İliya'da oturmak isterse, buranın halkı gibi cizye ödeyecektir; isteyen Rumlarla gider, isteyen ailesinin yanına döner.

9. Bunlardan ancak hasat zamanı vergi alınır.

10. Bu metinde olanlara Allah'ın ahdi, Resulü'nün, halifelerin ve mü'minlerin zimmeti vardır; ta ki üzerlerine düşen cizyeleri ödesinler."³⁴

Kudüs'ün teslim alınmasından sonra Hz. Ömer (ra) şehre girmiştir. O, Patrik Sophronios eşliğinde şehirde incelemelerde bulunmuştur. Bu esnada Hz. Ömer'in namaz kılma talebi üzerine Patrik Hristiyanlar için önemli olan Hz. İsa'nın gömüldüğüne inanılan yerde inşa edilmiş kiliseyi göstermiş ve halife de burada namazını kılmıştır. Ayrıca Süleyman Mabedi'nin inşa edildiği yeri de bulmak istemiştir. Terk edilmiş ve çöp dağları içerisinde olan bölgenin temizletilmesi emrini vermiştir. Yahudi işçilerin de çalıştığı bu temizleme işlemi neticesinde buradaki ihmalkârlık giderilmiştir.³⁵

³⁴Gül, a.g.m., s.51.

³⁵ Yiğitoğlu, a.g.m., s.138-139.

Kudüs'te bir cami inşa edilmesini emreden Hz. Ömer (ra), bölge halkına İslam'ı öğretmesi için kadılık görevini Ubadebin Samit'e, Alkamebin Mücezziz'e de bölgenin bir kısmının idaresi vererek Kudüs'ü idari merkez yapmasını tavsiye etti.³⁶ Bölgede yaptığı düzenlemelerin ardından Hz. Ömer (ra) Medine'ye dönmüştür.

Şehrin fethin tarihi ile alakalı olarak birkaç noktaya değinmek gerekmektedir. Kudüs'ün fethinin tarihi konusunda 15 (636), 16 (636) ve 17 (638) yılları kaydedilmekteyse de Belazuri'nin zikrettiği 16 (637) yılında Ebu Ubeyde'nin şehri kuşatması üzerine halkın anlaşma teklif ettiği, 17 (638) yılında şehre bizzat gelen Hz. Ömer'in (ra) anlaşmayı imzalayarak şehri teslim aldığı şeklindeki rivayetin doğru olduğu anlaşılmaktadır.³⁷

KAYNAKLAR

- AVCI**, Casim, "Kudüs/ Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.26, İstanbul, 2002.
- AY**, Rahim, *Kudüs Şehri Siyasi Tarihi (Başlangıcından M.S. 135'e Kadar) ve Üç Kutsal Dindeki Önemi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Van, 1997.
- BALCI**, İsrail, *Hz. Ömer Döneminde Diplomasi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Doktora Lisans Tezi, Samsun, 2002.
- ÇEKEN**, Muhittin, *Roma-Bizans Döneminde Kudüs (IV.-VII. Yüzyıl)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2015.
- FAYDA**, Mustafa, "Ebu Bekir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul, 1994.
- FAYDA**, Mustafa, "Ömer", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul, 2007.
- FAYDA**, Mustafa, *Hulefa-yı Raşidin Devri (Dört Halife Dönemi)*, Kubbealtı Neşriyat, 7. Baskı, İstanbul, 2017.
- GÜL**, Muammer, "Müslümanların Kudüs'ü Fethi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, 2001.
- HARMAN**, Ömer Faruk, "Kudüs", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.26, İstanbul, 2002.
- KARADENİZ**, Yılmaz, *İran Tarihi (1700-1925)*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012.
- PALABIYIK**, Hanefi, "Hz. Ömer'in Müslüman Olması", *EKEV Akademi Dergisi*, S.37, Güz 2008.
- TEKİN**, Tuğba, "M.Ö. 5000-M.S.1967 Arası Dönemde Kudüs'ün El Değişirmesi", *Akademik Bakış Dergisi*, S.60, 2007.
- YİĞİTOĞLU**, Mustafa, "Hz. Ömer'in Kudüs'ü Fethinden Sonra İzlediği Tapınak Dağı Politikası", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, 2017.

³⁶ Avcı, a.g.md., s.327.

³⁷ Aynı yer.